

Шиленко Ольга

Житомир

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФРАЗЕОТЕРМІНИ ЯК НАСЛІДОК ПРОЦЕСУ ФРАЗЕОЛОГІЗАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКИХ ФАХОВИХ МОВАХ

Необхідність вивчення фразеологізмів загальновідома. Досі більшість авторів розглядали фраземіку як певне утворення на базі загальноновживаної мови, часто протиставляючи її терміносистемам. Однак дане дослідження ставить метою довести існування мовних одиниць, які поєднують у собі риси як фразеологізмів, так і термінів, і які функціонують в англійських фахових мовах. Серед завдань даної роботи - спроба показати характерні риси таких одиниць мови та їх функції.

Такі особливі одиниці вже називали „фразеологічними термінами” (phraseologische Termini) [Duhme 1991, с. 62], „термінами-фразеологізмами” [Житнікова 2004, с. 72], „термінами-фраземами” [Павлова 2004, с. 203], „фразеологічними терміносполученнями” [Татаринів 1996, с. 222]. Ми пропонуємо називати їх **фразеотермінами**.

Фразеотерміни – це стійкі образні словосполучення, які складаються з двох або більше слів та постійно відтворюються в мовленні фахівців різних галузей науки та техніки у вигляді фіксованої конструкції з властивими їй лексичним складом і значенням та належать до відповідних терміносистем.

Хтось може зауважити, що образність та експресивність – характеристики, абсолютно несумісні з науковими мовами, і стилістична нейтральність – одне з прагнень науковців при введенні нового терміну в терміносистему. К.Б. Уразбаєв, вивчаючи терміни-ідіоми в американській космічній фаховій мові, оцінює використання експресивних одиниць у терміносистемах наступним чином: „Стиль наукової прози, який є історично сформованим різновидом літературної мови, трансформує емоційно та стилістично забарвлені іменники у відповідності до завдань наукового викладу. Таким чином, дві нібито антагоністичні основи, якими є емоційно забарвлене та

термінологічне значення слова, можуть являти собою ланки одного і того ж ланцюжка у семантичній еволюції слова” [Уразбаев 1981, с. 79]. В.А. Татарінов вважає, що експресивно-емоційні, національно-культурні та ідеологічні конотації можуть значно змінювати, варіювати об’єм семантики терміну. Однак не слід забувати про те, що поняття точності, образності, експресивності, як і інші стилістичні категорії, є специфічними для кожного стилю. Тому наявність метафори у науковому тексті не завжди повинна розглядатися як наявність образності, а скоріше як евристичний засіб, за допомогою якого новим явищам чи предметам присвоюються нові назви. Таким чином, на думку В.А. Татарінова, більш продуктивно можна говорити про „технічне” забарвлення терміну [Татарінов 1996, с. 165].

Науковці часто не замислюються над правилами утворення термінів та рекомендаціями лінгвістів-термінологів, а слідують скоріше правилам образної логіки, даючи новим явищам та предметам метафоричні назви, які вони вважають, не безпідставно, вмотивованими та доречними. Іноді такі терміни існують та функціонують тільки зразу після винаходу нового явища чи предмета: їм присвоюється нова назва, яка пізніше змінюється на термін, який більше відповідає вимогам утворення нових термінів. Але багато термінів, утворених через метафору, так і залишаються у терміносистемах. Хоча вони утворені та існують попри всі рекомендації щодо термінотворення. Метафорично утворений термін може бути зрозумілим та прозорим для науковця, який утворював його; з часом вмотивованість та прозорість можуть стертися та, як наслідок, термін перестає бути зрозумілим через свою зовнішню форму для інших дослідників у галузі.

Наступна таблиця показує категоріальні ознаки термінів та фразеологізмів у ідеалі. Можна побачити кардинально протилежні характеристики даних одиниць. Насправді вказані особливості термінів рідко присутні у окремо взятих термінологічних одиницях у повному обсязі (табл. №1).

<i>Категоріальні ознаки</i>	
фразеологізм	термін
<i>відтворюваність</i>	
<i>лексикалізація</i>	
<i>семантична цілісність значення (ідіоматичність)</i>	
<i>непроникність</i>	
<i>стійкість</i>	
<i>зверхслівність (нарізнооформленість)</i>	<i>точність і короткість</i>
<i>немодельованість</i>	<i>дериваційна здатність</i>
<i>переосмисленість</i>	<i>стилістична нейтральність (відсутність експресії, образності, суб'єктивно-оцінних відтінків)</i>
<i>експресивність</i>	
<i>відсутність чіткої системи</i>	<i>системність</i>
<i>відсутність дефінітивності</i>	<i>дефінітивність (наявність класифікаційної дефініції)</i>
<i>можливість полісемії та енантіосемії</i>	<i>прагнення до моносемічності і конкретизації в межах терміносистеми</i>
<i>вмотивованість на ранніх етапах існування, часто поступове затемнення внутрішньої форми у діахронії</i>	<i>прагнення до прозорості внутрішньої форми (вмотивованість)</i>

Фразеотерміни, як і фразеологізми, можуть класифікуватися (за класифікацією фразеологізмів В.В. Виноградова) на фразеологічні зрощення, єдності та сполучення. Це означає, що такі одиниці можуть бути з повністю стертою вмотивованістю, значення яких абсолютно незрозуміле і не виводиться із зовнішньої форми словосполучення (зрощення); також вони можуть мати прозору внутрішню форму (єдності) та складатися зі слів, одне з яких має пряме значення, а друге – фразеологічно зв'язане (сполучення).

Для виявлення закономірностей функціонування та категоріальних особливостей фразеотермінів, предметом дослідження були терміносистеми різного наукового спрямування – природничого, соціального, технічного. Отже, наведемо приклади фразеотермінів із галузей економіки, юриспруденції, астрономії, археології / антропології, ядерної фізики, генетики, інформатики та машинобудування (табл. №2).

Табл. №2

	<i>зрощення</i>	<i>єдності</i>	<i>сполучення</i>
Юриспруденція	silver key – підкуп	capital punishment – найвища міра покарання, вирок смертної кари, смертна кара; виконання смертного вироку	absolute gift – прижиттєве дарування
Економіка	bear hug – „ведмежі обійми” (пропозиція придбати контрольний пакет за дуже високою ціною; керівництво компанії іноді не в праві відмовитися, не порушуючи обов’язки діяти у інтересах акціонерів)	black market – підпільний (чорний) ринок	earning assets – прибуткові активи (банку)
Астрономія	Big Bang – великий вибух (теорія походження всесвіту)	dark matter – темна матерія	greenhouse effect – парниковий ефект
Генетика	alligator boy (Carini syndrome) – біол. Синдром Каріні (форма вродженого іхтіозу).	bamboo hair – синдром Незертон. (хвороба шкіри, яка характеризується сухістю та ламкістю волосся)	beta chain – бета-ланцюг
Археологія/ антропологія	-	dark ages – архл. Темні віки	beaker people – архл. Люди культури чаш
Ядерна фізика	-	noble gas – інертний газ	charmed particle – зачарована частка
Інформатика	Trojan Horse – „троянський кінь”, троянська програма (програма, замаскована під комп’ютерну гру або будь-яку іншу звичайну програму, яка при її запуску починає псувати дані в комп’ютері)	plug and play – підключи і працюй (режим автоматичного конфігурування)	boot disk – диск для завантаження
Машинобудування	butt ring – дверна завіса	cloud point – температура помутніння палива	light duty vehicle – вантажний автомобіль малої вантажопідйомності або призначений для легких умов експлуатації

Найбільша кількість фразеотермінів була виявлена у соціальних дисциплінах – юриспруденції, економіці. Це, звичайно, пояснюється наближеністю цих сфер до повсякденної діяльності людей, така лексика функціонує на багатьох рівнях: як між фахівцями, так і серед загальних верств населення. Найважчим було знайти фразеологічні зрощення у всіх сферах, за винятком економічної, хоча і там їх кількість не є переважаючою. Все ж таки абсолютно непрозорі елементи терміносистеми є скоріше виключенням, ніж правилом. Причиною є чітка функція термінологічних одиниць, а фразеотермін є термінологічною одиницею, називати явище або предмет таким чином, щоб фахівцям-носіям певної мови було абсолютно ясно, що мається на увазі. Отже, фразеологічні зрощення та терміни іншомовного походження є одиницями, які потенційно можуть затемнити семантику тих чи інших фахових текстів.

Що ж стосується фразеологічних єдностей та сполучень, то вони являють собою досить велику групу одиниць у кожній галузі, яку ми розглядаємо. Слід зазначити про особливий характер таких одиниць: по-перше, між ними дуже важко провести межу, на що вказували ще Н.М. Александров та Б.О. Ларін при дослідженні та критиці класифікації фразеологізмів В.В. Виноградова [Александров 1959, с. 24]. По-друге, різниця між вільними словосполученнями та фразеологічними сполученнями теж не є чіткою. Це спричиняє проблеми при аналізі та виявленні фразеотермінів.

Як правило, фразеотерміни виконують номінативну функцію, називаючи явище чи предмет. Це відображається і в їх структурі: у більшості випадків це прикметник + іменник, іменник + іменник. Цікавим є приклад *plug and play*, що випадає із загальної закономірності побудови фразеотермінів, який у імперативній формі через два дієслова подає характеристику того чи іншого апарату.

Як слушно зауважує М. Думе, в певних умовах терміни будь-якої фахової мови розглядаються як фразеологізми. Ці фразеологічні терміни, оскільки вони вважаються фразеологізмами, розширюють обсяг фразеологічного матеріалу та мають відноситися до периферійної галузі. Вони є узуальними для галузі

відповідної фахової мови [Duhme 1991, с. 64]. На нашу думку, такі периферійні одиниці слід назвати фразеотермінами та вивчати їх як окремий вид лексичних одиниць. Вони мають характеристики як термінів, так і фразеологізмів, тому логічним буде використовувати методи та методики, які використовуються для вивчення цих двох видів мовних одиниць. У подальших дослідженнях з цієї тематики перспективним є вивчення фразеотермінів безпосередньо у фахових текстах для виявлення їх, можливо прихованих, особливостей вживання та функціонування.

Література

1. Александров Н.М. К вопросу о классификации фразеологических единиц // Учёные записки. – Ленинград, 1959. – Том 189. – Выпуск 2. – С. 19-36.
2. Житнікова К.В. Комунікативно-прагматична функція терміна-фразеологізма терміносистеми менеджменту та маркетингу // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Харків: Константа, 2004. - № 636. - С. 72-76.
3. Павлова О.І. Англійські бінарні терміни-фраземи і проблеми їх перекладу // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. - 2004. - № 17. - С. 203-205.
4. Татаринов В.А. Теория терминоведения: В 3 т. Т. 1. Теория термина: История и современное состояние. – М.: Московский лицей, 1996. – 311 с.
5. Уразбаев К.Б. О терминах-идиомах в американском космическом подъязыке // Вопросы лингвистической семантики. Межвузовский сборник научных трудов. – Тула, 1981. – С. 74-80.
6. Duhme, M. Phraseologie der deutschen Wirtschaftssprache: eine empirische Untersuchung zur Verwendung von Phraseologismen in journalistischen Fachtexten. - Essen: Die Blaue Eule, 1991. - 222 S.